

Bewaarbibliotheken, e-erfgoed en digitale cultuur

Erfgoedinstellingen hebben er alle belang bij de evoluties in de digitale wereld van nabij te volgen. Digitalisering heeft immers onmiskenbare voordelen voor de ontsluiting van en de omgang met het culturele erfgoed.

Digitaal erfgoed of e-erfgoed

Dat het belang van het internet en van de digitale (massa)media snel toeneemt, zal niemand nog betwisten. Momenteel is de meerderheid van de Vlaamse gezinnen aangesloten op het internet¹ en de toegang tot internet-breedband neemt spectaculair toe². Dankzij breedband is er een toekomst voor digitale televisie³ en andere digitale mediatoepassingen, die stilaan doordringen in alle dimensies van het professionele, sociale en persoonlijke leven. Zij zijn wellicht de meest zichtbare elementen van de zich ontwikkelende technologische maatschappij en cultuur. Ook de omgang met cultureel erfgoed is onderhevig aan deze digitale (r)evolutie, aangejaagd door technologische innovaties. Erfgoedinstellingen zoals bewaarbibliotheken staan voor de uitdaging ICT en digitale media in te zetten voor de ontsluiting en de representatie van hun collecties als (vormen van) 'e-erfgoed' of 'digitaal erfgoed'. *Digital heritage* of *E-heritage* zijn geen ongebruikelijke termen meer. De Unesco gebruikt ze in het *Charter on the Preservation of the Digital Heritage* (2003)⁴ en geeft er een brede definitie aan. E-erfgoed staat daarbij voor het geheel van digitale (meta)informatie, expressies, objecten en collecties omtrent cultureel erfgoed, die onlosmakelijk verbonden zijn met praktijken, methodes, technieken en processen van onze hedendaagse informatiemaatschappij, waarin communicatietechnologieën een steeds belangrijkere rol vervullen.

Alle vormen van digitaal of gedigitaliseerd erfgoed zijn binaire informatie-eenheden. Naargelang van de aard of de functie van de digitale objecten of documenten worden ze echter beheerd en ontsloten op basis van verschillende standaarden, softwareapplicaties en hardwareplatformen en worden ze bewaard in verschillende (opslag)formaten⁵. Er worden doorgaans drie overlappende informatietypes onderscheiden binnen het digitale erfgoed⁶:

- gedigitaliseerde bronnen/objecten: de digitale kopie of representatie van een reëel object, document, analog

JEROEN WALTERUS is historicus en doctor in de Informatie- en Bibliotheekwetenschap. Hij is projectmanager bij het Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw
jeroen.walterus@vvcv.be

(audiovisueel) bestand of van een andere vorm van bronnenmateriaal. Het kan gaan om gescande documenten, prenten of foto's, digitale foto's of driedimensionale representaties van objecten, of naar digitaal formaat omgezette analoge beeld- en geluidsopnames... Centraal staat dus het concept van een digitaal of virtueel duplicaat van een reëel, echt, authentiek of origineel bronobject. Belangrijk is dat de digitale versie een – zo mogelijk – identieke en gegarandeerd 'authentieke' kopie is van het origineel, en in principe geen aanleiding geeft tot (her)interpretatie;

- bronnen of objecten die digitaal werden gecreëerd, die dus van oorsprong digitaal zijn, *born digital*: elektronische documenten, e-mail, websites, digitale kunstobjecten en multimedia, digitale klank- en beeldbestanden... *"Al deze van origine digitale vormen zijn volledig verweven met technologische elementen die in hoog tempo veranderen. (...) Dit is binnen het digitaal erfgoed een snel groeiende categorie die aan opslag, conservering en ontsluiting hoge en geheel eigen eisen stelt"*⁷;
- elektronische (meta)informatie, zoals databanken over collectie- en objectregistratie. De aanmaak van deze bestan-

den wordt wel eens als de eerste fase van digitalisering omschreven – digitalisering van de vindbaarheid en de informatisering van het collectiebeheer – en wordt in een brede definitie meegenomen als digitaal erfgoed. Het kan ook gaan om verrijkte informatiebestanden die veel meer informatie bevatten dan louter gegevens die het document of object beschrijven en die (in de toekomst) een belangrijke rol (kunnen) spelen in onderzoek en educatie.

Voor de erfgoedsector⁸ betekent e-erfgoed een kans om het bestaande potentieel van de bronnen en collecties beter te valoriseren, zonder daarbij de basisfuncties uit het oog te verliezen. Dat geldt zeker voor bewaarbibliotheken die, voor zover zij ‘geheugenfuncties’ als *memory institutions* vervullen, als de behouders van ons documentair erfgoed een plaats hebben in de grote erfgoedfamilie. De sector van bewaarbibliotheken is echter moeilijk eenduidig te omschrijven en de term bewaarbibliotheek dekt een grote verscheidenheid van instellingen (én collecties), gekenmerkt door een hele variatie van rol- en functie-definiëring⁹. Het is dan ook geen sinecure om af te lijnen wat digitalisering of digitaal erfgoed kan betekenen voor bewaarbibliotheken en waar de verschillen zouden liggen met andere bibliotheektypes of met archiefinstellingen of musea. De vraag is of dit wenselijk en nuttig is. Voor de gebruiker maakt het in essentie niets uit of een archief dan wel een bibliotheek of een museum een collectie prenten of geschriften digitaliseert. En voor al deze instellingen kan het een zinvolle opdracht zijn. Een sectoroverschrijdende beleidsaanpak van digitaal documentair erfgoed lijkt noodzakelijk, waarbij idealiter niet vertrokken wordt vanuit instellingen en sectoren, maar vanuit een integrale benadering van de collecties zelf.

Digitale cultuur of e-cultuur

In het discours over erfgoedinstellingen werd vooral het belang van digitalisering op zich benadrukt. Dat houdt in dat analoge formaten omgezet worden naar digitale¹⁰, om zoveel mogelijk digitale content aan te maken en online te publiceren. Het is echter belangrijk de doelstelling van het digitaliseringsproces beter in beeld te brengen en in een brede context te plaatsen. De redenen waarom bewaarbibliotheken digitaliseren worden namelijk sterk beïnvloed door de globale omslag naar een digitale cultuur die momenteel vooral marktgericht functioneert. Dat is geen waarde-vrij proces: er staan grote commerciële en maatschappelijke belangen op het spel. De concurrentieslag tussen Belgacom en Telenet rond digitale tv bijvoorbeeld. De commerciële markt volgt haar eigen wetmatigheid met de bedoeling het marktaandeel te maximaliseren door zoveel mogelijk klanten te binden aan eigen producten en systemen. Overheden en cultuurmakers kunnen zich terecht vragen stellen bij de (ongewenste) effecten van deze marktmechanismen, die niet gericht zijn op bijvoorbeeld sociale inclusie of op het overbruggen van de digitale kloof tussen *information have's and have-not's*.

Onder meer uit dergelijke overwegingen worden er nieuwe (beleids)concepten ontwikkeld, die vanuit een cultureel perspectief trachten een positie te bepalen en een strategie uit te werken voor de productie en de verspreiding van e-cultuur. Dat concept werd onder meer gelanceerd in de Nederlandse e-cultuurnota van de Nederlandse Raad voor Cultuur (2003)¹¹. Het uitgangspunt was dat culturele instellingen steeds meer en sneller de impact zullen voelen van het internet, ICT en digitale media op hun rol en positie in het cultuurlandschap. Daarom moeten cultuuruitingen en -producten in een open ‘digitaal (publiek) domein’ ter beschikking worden gesteld, gedeeld en uitgewisseld met een minimum aan commerciële en juridische drempels (bv. *Creative Commons*¹²). Daarom zijn open sourcesoftware en open standaarden zo belangrijk, naast een onbeperkte toegang voor iedereen tot internet breedband als publieksdienst. Bewaarbibliotheken moeten zich als bemiddelaars strategisch positioneren met goed gekozen ‘producten’ en zich bewust zijn van de complexe (markt)omgeving waarin ze opereren. Essentieel is dat bewaarbibliotheken binnen hun marktniche de (vrije) toegang tot informatie blijven garanderen en een zekere mate van onafhankelijkheid bewaren in de aanmaak en de verspreiding van hun digitaal aanbod. Zo kunnen ze meebouwen aan een open digitale cultuurproductie en -verspreiding. Het is ten slotte van belang in te zien dat het instellingsgebonden model van verzamelen, ontsluiten, bewaren en (ter plaatse) ter beschikking stellen in vraag wordt gesteld. Het model verschuift naar een meer dynamisch, open en netwerkgericht model van integrale ontsluiting en productie, waarbij de klemtoon ligt op het contextualiseren van de collecties. Dit bevordert ook de interactie tussen cultuurparticipanten – gebruikers, bezoekers, onderzoekers... – enerzijds en de ‘makers’ of bemiddelaars – archivaris en conservators – van cultuurproducten anderzijds.

Bewaarbibliotheken, e-erfgoed en digitale cultuur

De druk van het beleid of van het publiek om te starten met digitalisering is groot. Dit wordt verder aangejaagd door de massa's kwetsbare publicaties in de magazijnen van bibliotheken, die aangetast zijn door verzuring en andere verouderingsfenomenen (bv. oude krantencollecties¹³). Omwille van optimale consultatievoorwaarden zouden bepaalde collecties snel en massaal moeten worden gedigitaliseerd. Bij massadigitalisering staat de kwantiteit centraal en worden bij voorkeur hele (samenhangende) collecties gedigitaliseerd. Zo zijn er internationale initiatieven die omvangrijke fulltextdatabanken opbouwen (het Gutenberg Project, Gallica...) ¹⁴. Dat is in de Vlaamse (of de Belgische) context echter geen evidentie, gezien de omvang van de documentaire (bewaar)collecties. Een zinvolle selectie dringt zich dus op, waarbij overheden en erfgoedinstellingen zich bezinnen over een beleid voor e-erfgoed voordat ze langdurige en prijzige digitaliseringsprojecten lanceren.

De situatie van de audiovisuele collecties is hierbij verhelderend. Beeld- en geluidsdragers zijn zeer kwetsbaar en om ze ter beschikking te stellen voor raadpleging is digitalisering haast een noodzaak¹⁵. Over enkele jaren zal wellicht de hele productieketen van beeld- en geluid(dragers) volledig digitaal verlopen. Sommigen voorspellen een soortgelijke, maar tragere evolutie voor de productie van gedrukte publicaties (boeken, tijdschriften): *“Most people are aware that a national switch to digital broadcasting is expected by the end of this decade. Less well known is the fact that a similar trend is underway in the world of publishing: by the year 2020, 40% of UK research monographs will be available in electronic format only, while a further 50% will be produced in both print and digital. A mere 10% of new titles will be available in print alone by 2020”*¹⁶. Op termijn zouden *born digital* publicaties de markt dus gaan domineren, ook al doen e-books het momenteel niet zo goed...?¹⁷ Het is momenteel koffiedik kijken hoe snel en met welke impact deze omslag zich zal voortzetten, ook buiten het domein van wetenschappelijke publicaties. Hoe dan ook, de (bewaar)bibliotheken hebben deze evolutie niet onder controle, zij zijn aangewezen op de achtervolging.

De erfgoedsector dringt in de eerste plaats aan op een inhaalbeweging voor collectie- (en object)registratie¹⁸. Heel wat collecties, ook in bewaarbibliotheken, zijn immers nog onvoldoende kwalitatief hoogwaardig geïnventariseerd¹⁹. Deze inhaalbeweging kan parallel verlopen met digitale (publieks)ontsluiting en met het aanmaken van relevante digitale representaties van objecten en documenten (gedigitaliseerde bronnen). Dit is geen pleidooi voor massadigitalisering op zich, wel voor een geïntegreerde of simultane aanpak van diverse niveaus of stadia van digitaliseringsprocessen die een betere, verrijkte ontsluiting beogen van digitale erfgoed informatie. Toch zal selectie zich opdringen, waarbij niet enkel de kwetsbaarheid van bronnen van belang is, maar waarbij ook de directe gebruikersrelevantie en de ruimere culturele en maatschappelijke context een rol spelen: wat betekenen terrabytes aan digitale archieven als ze niet substantieel bijdragen aan de culturele, sociale en intellectuele ontwikkeling van de maatschappij? Massadigitalisering betekent als dusdanig geen ‘finale’ oplossing voor de basisfunctie van bewaring van de papieren collecties door bewaarbibliotheken. Digitalisering is op zichzelf geen substituut of alternatief voor een conserveringsbeleid, maar kan wel als onderdeel van een globale preservingstrategie bijdragen tot het vrijwaren van kwetsbare papieren collecties: enerzijds dient de digitale (hoogwaardige) kopie

Creative Commons ijvert voor een minimum aan commerciële en juridische drempels. [Http://www.creativecommons.org](http://www.creativecommons.org).

als back up (bij verlies van het origineel), anderzijds kunnen consultatiekopieën ter beschikking worden gesteld.

Maar het fundamentele belang en potentieel van de ontwikkeling van digitaal erfgoed ligt in de participatie aan een digitale cultuur. Daarin verschuift de focus naar het contextualiseren van de collecties en het opzetten van interactie met gebruikers. Diverse projecten illustreren deze

evolutie. In Nederland startte de archiefkoepel DIVA met Digitaal genootschap van het verleden²⁰: *“Het is een unieke en innovatieve werkplaats voor iedereen met historische belangstelling, waarin zij hun kennis publiceren, deze kopelen aan de kennis van anderen en commentaar leveren op elkaars bijdragen.”* Voor het immateriële erfgoed²¹ bestaan er ook heel wat voorbeelden van inventief omgaan met de interactieve mogelijkheden van het internet. Voor de sector van bewaarbibliotheken is een project als Het geheugen van Nederland²² relevant, dat wordt aangestuurd vanuit de Koninklijke Bibliotheek van Nederland (KBN). Dit project kiest resoluut voor een integrale erfgoed aanpak – met digitale collecties uit musea, archiefinstellingen, bibliotheken en andere organisaties – en voor een thematische insteek – collecties rond bepaalde historische thema's of types van documenten. Het project is gericht op een breed publiek en heeft een sterke onderwijsgerichte component (digitale lespakketten). De KBN biedt ook een online databank van middeleeuwse handschriften aan en host Book History Online en de Nederlandse Short Title Catalogus²³. In Nederland vervult de KBN dus een sterke voortrekkersrol op het vlak van digitalisering van het documentaire erfgoed. Dat is in België met de Koninklijke Bibliotheek (KBR) nog niet het geval, en in Vlaanderen zijn de initiatieven vrij kleinschalig. Zelfs het project Short Title Catalogus Vlaanderen (STCV), dat wel een voorbeeld is van samenwerking tussen bibliotheekinstellingen, is relatief bescheiden van aanpak²⁴. Een recente evolutie zijn de digitale ontsluitingsprojecten van thema-archieven²⁵, zoals in het Centrum voor Teksteditie en Bronnenstudie (CTB) of bij Resonant – Vlaams Muzikaal Erfgoed²⁶. Ook universiteiten²⁷ en andere gespecialiseerde en wetenschappelijke bibliotheken nemen initiatieven. Voor een overzicht van digitaliseringsprojecten in Vlaanderen in het domein van het documentair erfgoed verwijzen we naar websites en studies terzake²⁸.

Digitale bewaring

Digitale bewaring of 'digitale duurzaamheid' omvat alle

activiteiten die tot doel hebben digitale informatie en objecten/collecties op langere termijn te bewaren, toegankelijk te houden en er de 'integriteit' en 'authenticiteit' van te garanderen. Digitale bewaring is technologisch zeer complex²⁹. De duurzaamheid houdt bijvoorbeeld in dat via technische ingrepen de integriteit van de digitaal beschikbare versie van de bron (document, object...) op langere termijn wordt verzekerd (bv. softwarematig gemanipuleerd) en dat deze digitale kopie gegarandeerd de inhoudelijk 'originale' of authentieke bron weergeeft: *"Confronted with digital representations most users begin from a position which presumes authenticity. (...) There are few ways that users could even begin to determine whether a digital representation is what it purports to be where they have no access to the analogue original nor to details of the process by which the digital representation was created. (...) Users need to be able to draw inferences from how the digital materials were created, handled and maintained."*³⁰ Voor het erfgoeddoel is het van essentieel belang antwoorden te vinden op de vraag hoe de authenticiteit van de informatie te garanderen. Denk maar aan digitale versies van archiefdocumenten, of aan digitale foto's, die gemakkelijk te manipuleren zouden zijn. Diverse onderzoekscentra zijn actief op het terrein van digitale langetermijnbewaring, zoals het Britse *Digital Curation Centre*³¹ of het Nederlandse *Testbed Digitale Bewaring*³². Relevant voor Vlaanderen zijn initiatieven zoals cDAVID³³ en Packed³⁴, die expertise ontwikkelen rond digitale bewaring. De EU ondersteunt allerlei projecten³⁵ die diverse aspecten van digitale bewaring onderzoeken. Te vermelden is DELOS, *Network of excellence on Digital Libraries*³⁶, waarbinnen een onderzoekscluster is opgezet rond digitale bewaring.

genomen verder in de ontwikkeling en de toepassing van digitale preservatieprogramma's en het opzetten van digitale depots³⁹, maar Europa volgt. Ook in de context van wetenschappelijke informatievoorziening zal het institutionele archief of *trusted digital repository*⁴⁰, een belangrijke functie vervullen, zo wordt voorspeld. Wetenschappelijke instellingen, zoals universiteiten, zullen steeds meer eigen, instellingsgebonden content – artikelen en thesen van eigen onderzoekers en studenten – in een institutioneel archief verzamelen en bewaren. Dit opent perspectieven voor wetenschappelijke informatie-uitwisseling en publiceren in eigen beheer in een open accessomgeving, maar ook, op langere termijn, voor de ontwikkeling van strategieën van digitale bewaring.

Internationale samenwerking en expertiseontwikkeling

Er bestaan diverse internationale circuits waarbinnen expertise wordt uitgewisseld, maar die zijn voor het nationale en het lokale niveau niet steeds even toegankelijk. In Europa werd samengewerkt en kennis uitgewisseld via het door de EU ondersteunde Erpanet⁴¹. Zo nam Erpanet samen met het EU Minerva-project⁴² het initiatief tot het oprichten van een expertengroep: *Experts' workgroup on the preservation of digital memory*⁴³. Deze werkgroep stelde een *position paper*⁴⁴ op waarin wordt gepleit voor de oprichting van een Europees agentschap of comité dat een Europees expertisenetwerk kan coördineren en uitbouwen dat steunt op nationale expertisecentra. Er wordt verwezen naar het voorbeeld van Groot-Brittannië, dat met de *Digital Preservation Coalition*⁴⁵ een digitaal overleg- en actieplatform heeft opgericht dat een belangrijke nationale, coördinerende rol speelt. De nota stelt verder dat de principes van het Lund-actieplan⁴⁶ moeten worden geactualiseerd, waarbij er meer aandacht moet gaan naar digitale langetermijnbewaring in de globale context van digitalisering en ontsluiting van digitaal erfgoed. Dat kan in samenwerking met de National Representatives Group⁴⁷ die de Lund-principes bewaakt en acties opvolgt.

Nederland stimuleert de interactie van gebruikers met het digitale erfgoed. <http://www.digitaalverleden.nl>.

Een integrale (beleids)aanpak in Vlaanderen

De Vlaamse overheid is zich bewust van de nood aan een geïntegreerde en strategische beleidsaanpak. Recent heeft de Vlaamse Regering, op initiatief van Vlaams minister van Media Geert Bourgeois, het Digitaal Actieplan Vlaanderen geactiveerd⁴⁸. Het opzet is enerzijds Vlaanderen verder uit te bouwen als vooruitstrevende informatiemaatschappij en anderzijds de digitale kloof in Vlaanderen te overbruggen. Daarmee is het de vertaling van het Europese i2010⁴⁹ actieplan. De vorige Vlaamse Regering richtte het Interdisciplinair Instituut voor Breedbandtechnologie⁵⁰ (IBBT) op, als innovatiemotor voor de ontwikkeling van breedbandtoepassingen en digitale platformen in Vlaanderen. Als het IBBT deze problematiek ook wenst te benaderen vanuit de

De ontwikkeling van digitale depots of e-depots (*digital repository*) door nationale bibliotheken³⁷ en archiefinstellingen is momenteel een hot item. Daarbij speelde de ontwikkeling van de OAIS (Open Archival Information System³⁸) tot internationaal erkende ISO-standaard in 2003 een belangrijke stimulerende rol. De Verenigde Staten staan globaal

specifieke noden van het cultuur- en erfgoeddomein, zou dit perspectieven kunnen creëren voor de ontwikkeling van digitaal erfgoedtoepassingen en -content. Zo ver is het nog niet, maar de cultuursector wordt zich snel bewust van de problematiek. De minister van Cultuur, Jeugd, Sport en Brussel, Bert Anciaux, stelt in zijn beleidsnota 2004-2009⁵¹: *“digitalisering’ is één van de drie inhaalbewegingen die er in het beleidsdomein cultureel erfgoed moet komen deze legislatuur.”*

Wat betreft het erfgoeddomein heeft het beleid recent geprobeerd een beter inzicht te verwerven in de problematiek van e-erfgoed. Zo werd met de steun van de minister van Cultuur een oriënterend onderzoek uitgevoerd: *Beleidsvisies voor digitaal erfgoed in Vlaanderen* (2004)⁵². Een veertigtal experts werd bevestigd en discussieerde over strategische beleidsvisies voor digitaal erfgoed. Zo werden toekomstvisies en beleidsaanbevelingen geformuleerd. Dit onderzoek levert ‘bouwstenen’ aan voor een actieplan voor e-erfgoed. Dat plan is hoognodig, want vooral kleinere erfgoedinstellingen (de meeste instellingen in Vlaanderen) lopen volgens internationale studies een grote achterstand op in het implementeren van digitale strategieën en ict⁵³. Zij worden geconfronteerd met een ‘trilemma’: gebrek aan gespecialiseerd personeel, aan financiële middelen en aan technische kennis. Overheden en experts maken er zich zorgen over dat te veel digitaliseringsprojecten in Vlaanderen op te kleine schaal en naast elkaar worden gestart en ondersteund, zonder een langetermijnvisie. Al deze elementen werken negatief op elkaar in, terwijl op het vlak van kennisopbouw en structurele investeringen de nood hoog is en de middelen relatief beperkt zijn: in dit scenario nemen de technologische én de kenniskloof snel toe. Schaalvergroting, kennisdeling en -uitwisseling en een integrale, deels ook ‘centrale’ aanpak zijn dan aangewezen strategieën. Maar in een omgeving met veel verschillende erfgoedbewarende instellingen, met veel diverse en verspreide collecties en een complex geheel van ondersteunende (beleids)structuren, zoals in Vlaanderen het geval is, is een integrale aanpak een zeer grote uitdaging.

Het verhaal van bewaarbibliotheken en digitalisering past duidelijk binnen een veel breder scenario van e-erfgoed en digitale cultuur. Het is een complex verhaal dat snel evolueert en dat een integrale benadering vereist. Het is daarom belangrijk dat bewaarbibliotheken kunnen terugvallen op expertisepartners of -platformen, en dat de overheid de nodige ondersteunende en coördinerende maatregelen neemt om kennis en expertise verder te ontwikkelen en te consolideren. Daartoe kan ofwel op Vlaams niveau een (intersectoraal) expertisecentrum opgericht worden voor het erfgoeddomein, naar het voorbeeld van Digitaal Erfgoed Nederland (DEN)⁵⁴, ofwel kunnen er expertisekernen toegevoegd of versterkt worden bij bestaande organisaties in het erfgoedveld. Daarbij is ook afstemming nodig met andere beleidsniveaus en -domeinen. Het proces van beleidsvoering over deze thematiek is ingezet, en zal hopelijk tot concrete resultaten leiden die ook rechtstreeks relevant zullen zijn voor bewaarbibliotheken.

Noten

1. Zie o.a.: http://aps.vlaanderen.be/statistiek/cijfers/stat_cijfers_media.htm#ict.
2. Zie o.a.: *het rapport Belgian Internet Mapping V van InSites op www.insites-consulting.com*.
3. Zie voor meer info: www.digitale-televisie.be. Zie ook: www.vlaandereninteractief.be: een initiatief waarin Telenet, Interkabel, VRT, VTM en VT4 samenwerken aan de televisie van de toekomst in het proefproject ‘Vlaanderen Interactief’, met steun van de Vlaamse overheid.
4. In oktober 2003 keurde de Unesco op haar Algemene Conferentie (32nd Session) het Charter on the Preservation of the Digital Heritage goed. Zie: <http://portal.unesco.org/> (onderdeel ‘e-heritage’): *“The digital heritage consists of unique resources of human knowledge and expression. It embraces cultural, educational, scientific and administrative resources, as well as technical, legal, medical and other kinds of information created digitally, or converted into digital form from existing analogue resources. (...)”* (Article 1 - Scope.)
- Zie ook IFLA/IPA Statement: ‘Preserving the Memory of the World in Perpetuity: a joint statement on the archiving and preserving of digital information’, op: www.ifla.org/V/press/ifla-ipa02.htm
5. Zie o.a. de ‘Temple of standards’ (DEN) op: www.den.nl/leidraad/b_04standaardentempel.html.
6. Zie o.a.: Telematica Instituut, *Inventarisatie infrastructuur digitaal erfgoed*, oktober 2002 (www.telin.nl).
7. Zie: *Inventarisatie infrastructuur digitaal erfgoed*, p. 22.
8. Zie voor een institutioneel overzicht: www.wvc.vlaanderen.be/erfgoed en www.monument.vlaanderen.be.
9. Voor verdere begripsomschrijvingen rond ‘bewaarbibliotheken’ en ‘documentair erfgoed’ verwijzen we naar elders in dit themanummer, maar ook naar het onderzoeksrapport: J. Wallerus, *Bewaar(de)bibliotheken in Vlaanderen*. Het in kaart brengen van de sector van de bewaarbibliotheken in Vlaanderen (2003), uitgevoerd in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap (te downloaden op www.wvc.vlaanderen.be/cultuurbeleid/onderzoek). In dit oriënterend onderzoek (juni-november 2003) werden experts bevestigd om beleidsvisies te ontwikkelen over bewaarbibliotheken en documentair erfgoed en werden er ongeveer 250 instellingen met bewaarcollecties geïdentificeerd in Vlaanderen en Brussel. Hierover verscheen een artikel van dezelfde auteur: *Bewaar(de)bibliotheken in Vlaanderen: aanzetten tot een structureel beleid voor bewaarbibliotheken in Vlaanderen*, in: *Bibliotheek- & archiefgids*, 80 (2004) 2; pp. 3-9.
10. Voor papieren collecties omvat dit het maken van een digitale kopie van een document door het in te scannen of (digitaal) te fotograferen/filmen en in bepaalde (gestandaardiseerde) formaten – naargelang van het type ‘document’ – te bewaren op een digitaal opslagmedium. Zie voor meer toelichting o.a.:
- www.digitaal-erfgoed.be (handleidingen DAVID en cDAVID)
- www.digitaleduurzaamheid.nl (diverse publicaties te downloaden, vooral m.b.t. digitale bewaring)
11. eCultuur: van i naar e. - Den Haag: Raad voor Cultuur, juni 2003. Zie ook: De Haan, J. en Huysmans, F., *E-cultuur, een empirische verkenning*. - Den Haag: SCP, 2002. Voor meer info zie ook: www.digitaalplatform.be (steunpunt IAK-IBK).
12. Zie: www.creativecommons.org (voor meer info zie ook: www.digitaalplatform.be).
13. We verwijzen als voorbeeld naar het nationaal microfilmproject voor Belgische kranten. Dit project heeft de bedoeling een (schade-)inventaris te maken door het krantenbezit in Belgische bibliotheken en archieven in een databank te registreren. Het beoogt ook de microverfilming en digitalisering van de meest kwetsbare krantenfondsen. Het zou gefinancierd kunnen worden binnen de geplande digitaliseringsinspanningen van de Federale Wetenschappelijke Instellingen (FWI). In Nederland heeft de Koninklijke Bibliotheek een grote collectie gedigitaliseerde kranten (periode 1910-1945) online staan, zie op: <http://kranten.kb.nl/>.
14. Enkele belangrijke voorbeelden van het massaal digitaal ter beschikking stellen van full text publicaties zijn:
- Gallica (Bibliothèque nationale de France): <http://gallica.bnf.fr/>
- project Gutenberg: www.gutenberg.org/ en <http://promo.net/pg/>
- zie ook talloze verwijzingen naar elektronische tekstarchieven op: www.google.com/Top/Arts/Literature/Electronic_Text_Archives/
- zie voor een internationaal overzicht o.a. de IFLA-directory ‘digital libraries’: www.ifla.org/II/etext.htm#etext-indices

- Google biedt ook een specifiek searchtool aan voor full text search op: <http://print.google.com/>. Google maakt ook content aan in het kader van het 'Google Print Library Project' i.s.m. o.a. University of Michigan, Harvard University, Stanford University, The New York Public Library and Oxford University, maar ook met uitgevers. Ze voor meer info: <http://print.google.com/googleprint/library.html> en <http://print.google.com/googleprint/publisher.html>. Dit plan zorgt overigens voor de nodige controverse en juridische conflicten met uitgevers (zie o.a. persartikel 'Google's Plan Doesn't Scan' in BusinessWeek online, 12 augustus 2005, op: www.businessweek.com).
- De Europese Unie heeft een eigen project gelanceerd, 'The European Library' (opvolger van GABRIEL): www.theeuropeanlibrary.org/ (betaversie).
15. We verwijzen o.a. naar de deal die het Belgische bedrijf Memnon Audio Archiving Services (www.memnon.be) met het British Library Sound Archive (www.bl.uk/collections/sound-archive/nsa.html) afsloot voor de digitalisering van allerlei oude geluidsopnames. - Aan het Nederlandse Instituut voor Beeld en Geluid gebeuren interessante ontwikkelingen (zie op: www.beeldengeluid.nl). Vlaanderen mist een instelling om een centrale rol te spelen in het behoud van audiovisueel erfgoed. We verwijzen verder naar het rapport: Roel Vande Winkel, Van horen zeggen: mondelinge historische bronnen bewaren en ontsluiten. - Universiteit Gent, december 2004 (te downloaden via www.vcv.be, onderdeel bronnen en referentie, downloads).
 16. Lynne Brindley, Chief Executive of the British Library. Zie British Library persbericht 29/6/2005: British Library predicts 'switch to digital by 2020'.
 17. Zie: Van der Laan, H., Ebooks: de nabije toekomst ziet er niet hoopvol uit, in: Informatie Professional, 9 (2005) 4; pp. 22-25.
 18. Zie o.a. de rapporten van Culturele Biografie Vlaanderen (CBV): Leman, S., Van steekkaart tot semantisch veld: objectregistratie in Vlaanderen 2003: een stand van zaken. - Antwerpen: CBV, 2004 en Lindemans, P., Bouwstenen voor een masterplan behoud en beheer roerend materieel erfgoed: aanbevelingen en aanzet tot een masterplan. - Antwerpen: CBV, 2004.
 19. Voor Vlaanderen is er geen globaal cijfermateriaal beschikbaar over het aandeel van digitaal ontsloten versus niet-ontsloten collecties, maar in de studie Digitale bewaring van E. Phalet (DWTL, 2004) staat dat voor de federale wetenschappelijke instellingen slechts 1 op 8 'objecten' (en documenten) is opgenomen in een geïnformateerde catalogus. (E. Phalet, p. 26: zie www.stis.fgov.be)
 20. Zie: www.digitaalverleden.nl (DIVA, Vereniging voor documentaire informatievoorziening en het archiefwezen).
 21. Zie bv. het Nederlandse verhalenproject 'Het geheugen van oost': www.geheugenvanoost.nl. Voor meer info zie: J. Wallerus, Van immaterieel naar virtueel: immaterieel en oraal erfgoed in de e-erfgoed dimensie, in: Mores: tijdschrift voor Volkscultuur in Vlaanderen, 6 (2005) 2; pp. 21-27.
 22. Zie: www.hetgeheugenvannederland.nl. In Nederland is er de 'Cultuurwijzer' (www.cultuurwijzer.nl) die ook digitale collecties en objecten aanbiedt, maar die hoofdzakelijk als koepsite 'verwijst' naar collecties bij andere instellingen.
 23. Zie voor toegang tot al deze collecties en bestanden: www.kb.nl/menu/catalogi.html.
 24. Zie: Short Title Catalogus Vlaanderen, op: www.stcv.be (zie elders in dit themanummer).
 25. Zie: www.wvc.vlaanderen.be/erfgoed/abd/werking.htm.
 26. Zie : www.kantl.be/ctb/ en www.resonant.be.
 27. Zie o.a.: Leuven database of ancient books (LDAB) op: <http://ldab.arts.kuleuven.ac.be> en de diverse initiatieven in de erfgoedsector van het Maerlant Centrum (KULeuven): www.maerlant.be.
 28. Zie o.a. de websites van de Vlaamse Gemeenschap: www.wvc.vlaanderen.be/erfgoed/ en www.wvc.vlaanderen.be/cultuurdigitaal/ of het overzicht in het rapport Beleidsvisies voor 'digitaal erfgoed' in Vlaanderen – Eindverslag (zie hoger). Zie voor het federale (en internationale) niveau de referenties in de nota Digitale bewaring (zie onder) en de pagina's van het federale DWTL: http://digipat.stis.fgov.be/nl/digipat_links.asp en de 'digitale bibliotheek' van de Koninklijke Bibliotheek (België): www.kbr.be/catalogues/bibli numerique/e_ressources_nl.html.
 29. Een goede introductie is te lezen in: Phalet, Elena, Digitale bewaring - informatienota. - DWTL, juni 2004. - 44 p. Met uitgebreide bibliografie en verwijzingen naar websites. Het document werd aangevuld (aanvulling januari 2005). Zie op: http://digipat.stis.fgov.be/nl/digipat_docs.asp.
 30. Ross, Seamus, Reflections on the impact of the Lund principles on European Approaches to digitisation, in: Conference Report 'Strategies for a European Area of Digital Resources', 2004, p. 93.
 31. Zie: www.dcc.ac.uk (Digital Curation Centre).
 32. Zie: www.digitaleduurzaamheid.nl (Testbed digitale bewaring).
 33. Zie: www.digitaal erfgoed.be (DAVID- en cDAVID-projecten van het Stadsarchief van Antwerpen).
 34. Zie: www.packed.be (Platform archivering en conservering van kunstcreaties op elektronische en digitale dragers; ontwikkelt expertise op o.a. het vlak van videoconservering).
 35. Zie overzichten op de IST website: www.cordis.lu/ist/digicult/, op de eContent website: www.cordis.lu/econtent/ en op de site van Cultuur 2000: www.europa.eu.int/comm/culture/eac/culture2000/.
 36. Zie: www.delos.info/; cluster digitale bewaring: www.delos.info/WVP6.html.
 37. De Koninklijke Bibliotheek (België) werkt aan de oprichting van een depot van elektronische publicaties. Dat zal Belgische publicaties bevatten zowel als publicaties van internationale organisaties, waarvoor de Koninklijke Bibliotheek depotbibliotheek is: www.kbr.be/catalogues/bibli numerique/e_depot_nl.html.
 38. Zie o.a.: <http://public.ccsds.org/publications/RefModel.aspx> (OAIS). Voor meer toelichting zie ook: www.antwerpen.be/david/d_oaismodel.htm.
 39. Over de situatie in de Verenigde Staten verscheen recent een interessant artikel in RLG DigiNews: Kenney, Anne R. en Buckley, Elly, Developing Digital Preservation Programs: the Cornell Survey of Institutional Readiness, in: DigiNews, 9 (2003-2005) 4, op: www.rlg.org/en/page.php?Page_ID=20744.
 40. Zie: Van Nieuwerburgh, Inge, De evolutie van wetenschappelijke communicatie, in: Bibliotheek- & archiefgids, 81 (2005) 3; pp. 3-8. Een voorbeeld van een institutioneel archief is 'Dspace' (MIT): een open source software systeem voor institutionele archieven (www.dspace.org) en het op Dspace gebaseerde 'Ugent institutional Archive' (<http://archive.ugent.be>). Een belangrijke rol wordt gespeeld door het protocol 'Open Archives Initiative' (OAI) (www.openarchive.org) (niet te verwarren met de hoger vermelde ISO-standaard of referentiemodel OAIS). Zie voor een overzicht op: www.openoai.org (The Directory of Open Access Repositories - OpenDOAR).
 41. Zie: www.erpanet.org (dit project liep in 2004 ten einde, maar er wordt gestreefd naar verlenging).
 42. Zie: www.cordis.lu/ist/digicult/eeurope.htm, www.minervaeurope.org/home.htm
 43. Zie: www.erpanet.org/www/workgroup/main.htm.
 44. Enabling persistent and sustainable digital cultural heritage in Europe. Zie op: www.erpanet.org/www/workgroup/main.htm.
 45. Zie: www.dpconline.org/.
 46. Zie: www.cordis.lu/ist/digicult/lund-principles.htm.
 47. Zie: www.cordis.lu/ist/digicult/nrg.htm.
 48. Zie website efl@nders: www.eflanders.be.
 49. Zie: http://europa.eu.int/information_society/eeurope/i2010/.
 50. Zie: www.ibbt.be (Interdisciplinair Instituut voor Breedbandtechnologie).
 51. Beleidsnota Cultuur 2004-2009 ingediend door de heer Bert Anciaux, Vlaams minister van Cultuur, Jeugd, Sport en Brussel, Brussel, Vlaams Parlement, 25 oktober 2004 (Stuk 100 (2004-2005) - Nr. 1)
 52. Kenis, Dirk en Wallerus, Jeroen, Beleidsvisies voor 'digitaal erfgoed' in Vlaanderen – eindverslag. - Brussel, maart 2005. Te downloaden op: www.wvc.vlaanderen.be/erfgoed/digitaliseringsprojecten of www.vcv.be (onder bronnen en referentie, downloads) Het onderzoek werd uitgevoerd door dr. Dirk Kenis (iForum) en inhoudelijk begeleid door dr. Jeroen Wallerus (VCV).
 53. Zie: The Future Digital Heritage Space: an Expedition Report, in: DigiCult 'Thematic Issue', (december 2004) 7. Op: www.cordis.lu/ist/digicult. Zie: Geser, G., Assessing the readiness of small heritage institutions for e-culture technologies, in: DigiCult.Info; p. 8-13 (zie: www.cordis.lu/ist/digicult/newsletter.htm).
 54. Zie: www.den.nl. DEN neemt een centrale positie in binnen het kwaliteitszorgsysteem voor de ICT in het erfgoed, verzamelt voor de erfgoedsector kennis, standaarden en normen op basis van een (inter)nationaal netwerk en vervult een platform-functie voor de uitwisseling van kennis, best practice, ervaringen, ideeën en noviteiten.

SAMENVATTING

De omgang met cultureel erfgoed staat onder druk van technologische innovatie, die de motor is van de maatschappelijke omslag naar een 'digitale of technologische cultuur'. Erfgoedinstellingen zoals bewaarbibliotheken, erkennen deze evolutie en wensen een inhaalbeweging voor de aanmaak, de ontsluiting en de representatie van 'e-erfgoed' of digitaal erfgoed. De strategische opties die hierbij genomen worden, kunnen het best ingepast worden in een integrale beleidsaanpak van e-cultuur, met het oog op een open, digitale cultuurproductie en -verspreiding in Vlaanderen. Een essentiële voorwaarde is dat bewaarbibliotheken kunnen participeren aan expertiseplatformen voor digitaal erfgoed en dat de overheid hiertoe de nodige ondersteunende en coördinerende maatregelen treft. In dit artikel wordt breed geattendeerd op een aantal ontwikkelingen en evoluties rond digitaal erfgoed en e-cultuur die voor bewaarbibliotheken van belang zijn.

ABSTRACT

The way we experience cultural heritage is strongly influenced by technological innovation, which is changing our society into a more 'technological culture'. 'Heritage libraries' recognize this evolution and want to digitise their collections more quickly to develop high quality 'e-heritage'. This strategic decision process should fit in with a global e-culture policy in Flanders, aiming at an open digital environment for the production and exchange (access) of culture. It is essential for heritage libraries to be able to participate in digital heritage expertise networks and that the government takes the necessary measures to support and facilitate this. In this article we point out some developments and evolutions with regard to digital heritage and e-culture which are important for heritage libraries.

WWW.BIBLIOTHEEKVERHUIZING.BE

INTERNE OF EXTERNE VERHUIZING?

de smartcart

ROLDO rent is gespecialiseerd in de verhuur van professioneel verhuismateriaal aan bedrijven, bibliotheek-, archief- en documentatiecentra. Voor interne en externe verhuizingen heeft u de keuze uit een ruim assortiment materialen zoals bijvoorbeeld rolcontainers, smartcart, meubelhondjes, drempelplaten, archiefboxen en computerboxen. De verhuismaterialen zijn zowel gericht op het toegankelijk houden van de te verhuizen goederen als voor het veilig en eenvoudig verplaatsen. Via ons depot in Brussel en onze transportservice kunt u de materialen snel én op iedere locatie aangeleverd krijgen. Zo verloopt uw waardevolle verhuizing veilig, snel en professioneel.

de rolDO